

KULTIVERAT

Medlemstidning

för Hjelmarebygdens Veterantraktorförening
Nr 1 2018 Årgång 10

I detta nummer:

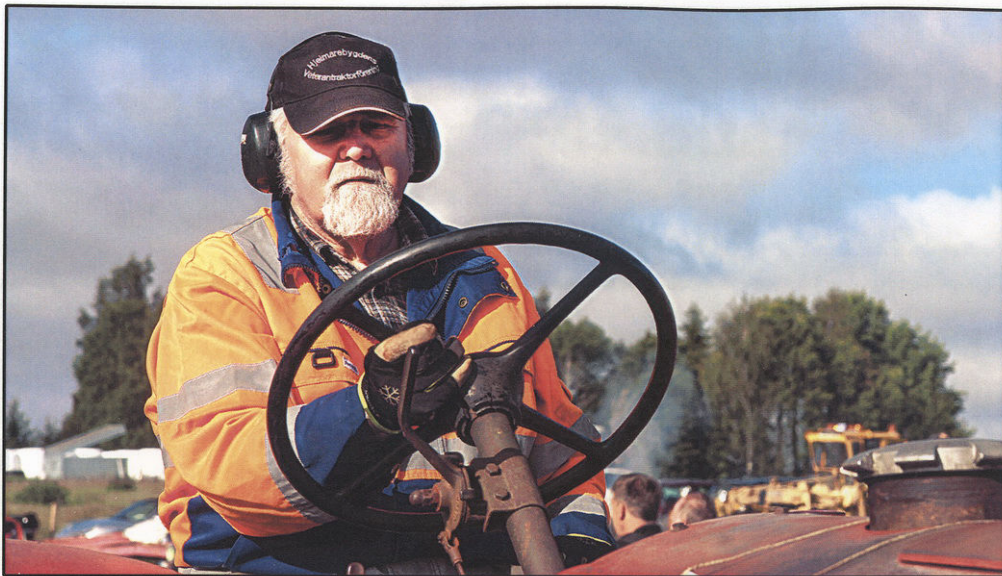
Runes gamla Welger

Akademisk traktor

Vingåkerspressen

Tackar för oss

Hej Veterantraktorvänner.

Ännu ett verksamhetsår, med många aktiviteter, har förflutit för föreningen.

Kafékvällarna har som vanligt varit välbesökta både i Sandvad och Katrineholm.

Vår medverkan i Ånnaboda var mycket uppskattad. Vi fick priser för fina traktorer och tändkulemotorer. Det framkom en önskan om att vi deltar med flera traktorer under 2018.

Våra plöjningar fungerade bra som vanligt, vädret var med oss i Valsta men lite blötare i Björkvik.

Året i Bönerud fungerade bra, bara lite små problem med löspressen och en trasig potatisupptagare. För övrigt fungerade allt som det skulle, mycket trevlig samvaro.

Våra resor fick tyvärr ställas in. Till stora traktorresan var det för få deltagare. Österåkers traktorruna regnade bort så vädret har en viss påverkan för oss också.

Höstfesten i Högsjö var trevlig, när jag väl kom dit, en timme för sent! Så går det när man inte har ordning på klockan. Årets spakförvarare är Åke Carlsson. Spaken överlämnades under festen.

Avtalet med muséet om traktorerna är uppsagt. Det finns flera olika lösningar, får se var vi landar.

När ni läser det här så får jag hoppas att Jul och Nyår varit trevliga!

Jag får här passa på att tacka alla i föreningen för ett gott arbete under 2017. Utan alla er skulle det inte fungera!

Med vänlig hälsning

Kenneth och T43an

Den första traktorn som användes i praktisk drift i Sverige var en International Harvester 1908 vid Nyckelby gård utanför Bålsta i Uppland. Foto: A. Willmanson, Enköpings museum

Nu har traktorn blivit akademisk avhandling

Traktorindustrin spottar ut den nya mer effektstarka maskinen efter den andra, allt i syfte att göra lantbruket effektivare och mer lönsamt. Idag är också traktorn energisnål och miljömässigt anpassad precis som fordonen på landsvägen. Men hur såg det ut från början? Hur har utvecklingen sett ut sedan ett sekel tillbaka? För bara en tid sedan blev traktorn akademisk sedan Per Thunström lade fram en licentiatavhandling från Sveriges Lantbruksuniversitet.

Avhandlingen har sitt fokus på den så kallade introduktionsperioden, 1905 fram till 30-talet. Han har kartlagt den tekniska utvecklingen i hela det utbud av traktorer och motorplogar som fanns på marknaden under denna tid. Han har också jämfört svensktillverkade maskiner med dem som importerades.

Per Thunström har ett mer än 30-årigt intresse för svensk traktorhistoria att falla tillbaka på. Han har systematiskt gått igenom arkiv för att skaffa sig underlag till avhandlingen och därigenom blivit unik.

Den första akademiska avhandlingen om traktorns intåg i det svenska jordbruket är publicerad. En intressant detalj är att svenska tillverkare under första världskriget höll fast vid så kallade motorplogar där maskin och redskap var en sammanhängande enhet. När marknaden öppnades efter första världskriget kom prisbilliga särskilt amerikanska traktorer med väl fungerande självlyftande bogserade plogar något som gjorde att de svenska tillverkarna slogs ut en efter en. Traktorn förvandlades också efter tid från en plöjningsmaskin till ett fordon som fick många olika funktioner. Samtidigt konstaterar också Per Thunström att de importerade traktorerna i de flesta fall var flercylindriga medan de svenska tillverkarna höll fast vid vår egen specialitet med tändkulemotorer.

Om detta om mycket annat finns att läsa i avhandlingen som om av en händelse Håkan Geijer lagt ut som en länk på föreningens hemsida.

Conny Toverland

Runes rostiga pressande historia

Fyndskick och fyndplats. Det krävdes åtskilligt med vegetationsröjning innan det blev möjligt att få loss den gamla Welgerpressen nere i Vadstena. Men skam den som ger sig. Ut och hem kom den.

"Skrot moget för skärbrännaren" skulle vän av ordning tycka. "Ett fynd" hävdar Rune Berglind och beundrar sitt nyförvärv. Det rostiga mostret är en halmpress av märket Welger och är vad man brukar säga i behov av viss omvårdnad.

- Det var när vi var på bussresan till Vadstena MC- och Traktormuseum jag fick se den inne i vegetationen på bakgården. Efter flera kontakter med Per-Arne Gustafsson vid museet kunde jag och Göte hämta den i augusti. Naturligtvis med lastbil eftersom den väger nog tre ton.

Efter en hel del avverkningsarbete kunde pjäsen befrias ur sitt gröna fängelse. När den äntligen stod på lastbilen brydde sig Rune inte ens om att pruta. Han fick den nämligen helt gratis av Per-Arne.

Vad var det då herrarna släpade hem till Bönerud? På tillverkningsskylter står det "Gebr. Welger, Seehausen" i Tyskland och importör är AB Champion i Stockholm. Bolaget bildades 1899 och syftet var att bygga halmpressar för jordbruket. Redan 1901 hade man ordnat till en automatisk bindningsanordning.

- På den här får man allt knyta ihop balarna för hand med ståltråd, berättar Rune. Kan det vara så att den är från tiden runt förra sekelskiftet. Tanken svindlar lite. Jag som trodde kom var byggd på 30-talet.

Rost och röta har tårt hårt på pressen. Trävirket är bortom all räddning men däremot verkar de flesta mekaniska delarna fungera någorlunda. Axlarna är färskoljesmorda genom små koppar med lock.

- Jag tänker göra den ordentligt ren och sedan byta ut allt ruttet trävirke. Sedan ska metalldelarna linoljas för att behålla patinan.

Om monstret matades med handkraft från en halmдös eller stod bakom ett tröskverk ska vara oskrivet. För att komprimera halmen går en stor järnsködd klubba upp och ner. Sedan matas den pressade halmen ut i en bana och får knytas till lämplig storlek.

Hur den drevs får väl bara bli en gissning. Sannolikt stod en lokomobil och drev en rem till pressen eller varför inte en tändkulemotor. Den var faktiskt uppfunnen redan på 1800-talet.

Conny Toverland

Rost och röta plus en massa gammal fastväxt halm. Ett omöjligt projekt kan man tycka. Men Rune Berglind antog utmaningen och tillsammans med goda vänner fick den gamla pressen liv återigen.

Driven av en tidstypisk tändkulemotor kunde Welgern pressa halm igen med hjälp av den mäktiga klubban. Och premiär blev det vid plöjningen i Valsta inför en både imponerad och fulltalig publik.

Här berättar vår medlem Lasse Björkström om sitt yrkesliv på Claestorp säteri, en bit utanför Katrineholm. En beskrivning av hur modern teknik successivt ersatte mänskligt slit.

Från handkraft till rationell mekanik

Det började en disig dag i oktober 1973. Jag hade sett en annons om att Claestorp sökte folk till jordbruket som traktorförare. Så jag åkte dit och pratade med förvaltare Arrén. Fick jobbet med start den 7 januari -74. Maskinparken var inte den bästa och bestod av två stycken Nuffield 10-60 och en BM Boxer 350 årsmodell -59 med skogskran på taket. Det var den första serietillverkade Boxern serie 1001. Dessutom fanns en BM 600 årsmodell 1965 plus en nästan ny BM 650 från -72.

Jordbruket var inte så stort då, cirka 200 hektar. I ladugården fanns ungefär 200 mjölkkor. Personalen ute i verksamheten bestod av fem, sex man i ladugården, sex till åtta man i lantbruket samt sex, sju i skogen Hästarna var en stor gren. Det var grevinnan Penelope Lewenhaupt som drev arabuppfödning i stor skala med många exklusiva hästar.

Gräs till ensilage skördades med en 900 millimeter bred slaghack som kördes på flakvagnar och sedan lossades för hand på en elevator upp i torn där stod det två gubbar och tog emot. Höet pressades med löspress som hade en uppsamlare efter som sedan la det i högar som sedan fick lastas för hand på flakvagnar sedan hissades höet upp på skullen.

Snart kom en ny förvaltare, Weber, som hade lite nya idéer. Jag fick arbete som rättare och reparatör. Det byggdes en ny ladugård för 120 kor. Maskinparken rustades upp ganska bra på några år. Ny tröska, nya traktorer i form av en BM 700, en begagnad BM 814, Case 1370 samt en ny MB trac 1500. Även en begagnad lastmaskin Caterpillar 922 inköptes.

Nu skördades ensilaget med exakthack som lades i plansilos. Höet togs med hårdpress plus balvagnar. Så småningom byttes detta till storbalspress. Den största förändringen under alla år var nog 1996 då alla mjölkorna såldes på auktion trots att ladugården bara var 15 år gammal. Alla tyckte då att det var ett tokigt beslut men som man ser det nu så var det klokt. Jordbruksmarken ökade hela tiden vartefter arrentorena slutat så har Claestorp tagit in marken under eget bruk.

På 2000-talet anställdes en ny inspektor, vilket innebar en del nya projekt. Det blev ett nytt vattenkraftverk vid Boda kvam, en ny tork plus en stor flispanna för hela gården. Sommaren 2017 lades det solpaneler loge och ladugård, cirka 1.200 kvadratmeter.

Idag består maskinparken bara av John Deere-traktorer, den största är på 400 hk. Undantaget är lastmaskinen, en Volvo L 60. Tröskan är även den en John Deere 30 fot med band.

Claestorp består idag av cirka 4.500 hektar, varav skog 2.800 hektar, 550 jord under eget bruk medan resten är utarrenderat.

Som pensionär jobbar jag fortfarande en hel del på Claestorp i mån av tid. Dessutom har jag ju mina veterantraktorer som ska skötas om plus sist men inte minst deltaga i alla veteranträffar och tävlingsplöjningar.

För att ha något mer att göra startade jag egen firma inom lantbruk, bygg- och entreprenad.

Lasse Björkström

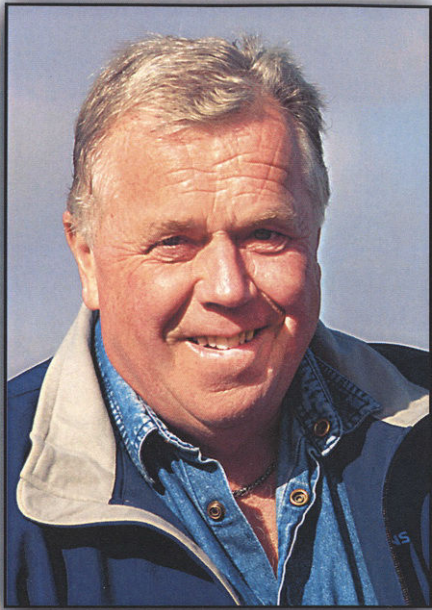

Hökörning vintern -74 vid Ödesdal i Östra Vingåker. På backen Gösta Gustavsson, Bertil Eriksson och Allan Jansson samt på lasset Lasse Björkström.

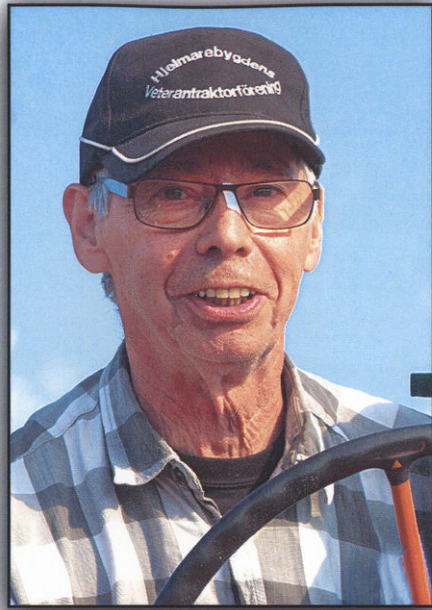
Boxer -59 med skogskran. Boxern är den först serietillverkade med nummer 1001. Den gick under namnet ettan. Nedan.

Profiler från vår förening

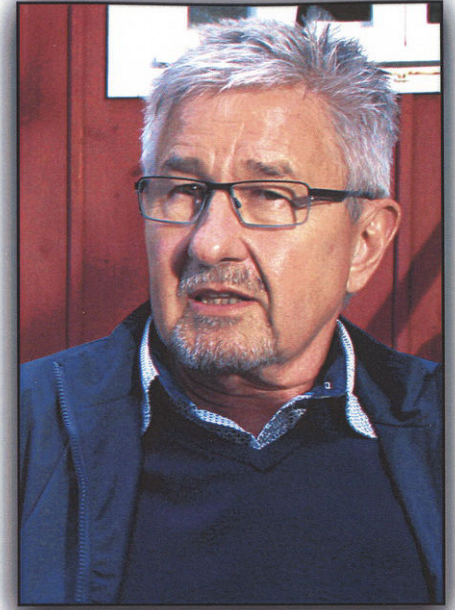
Göran Åkesson

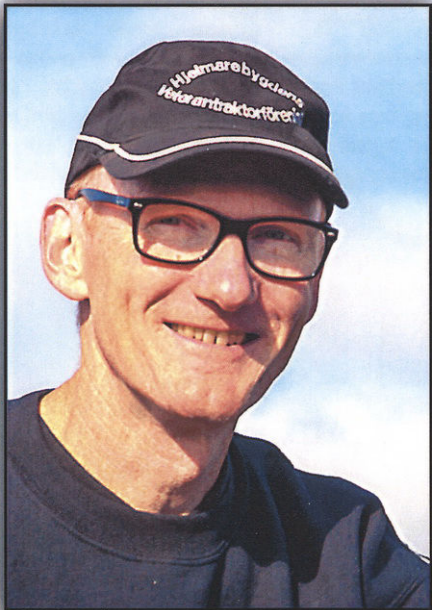
Kjell Larsson

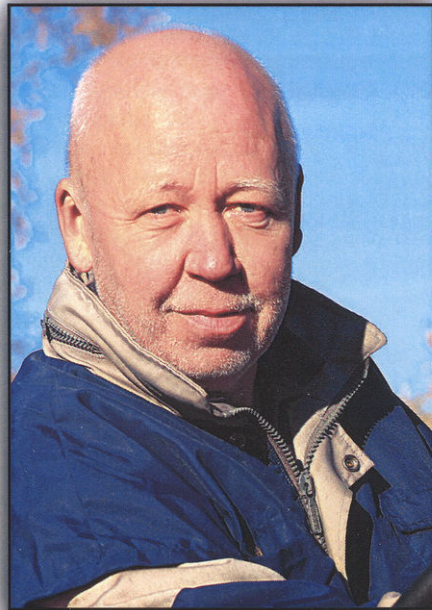
Lars Berglind

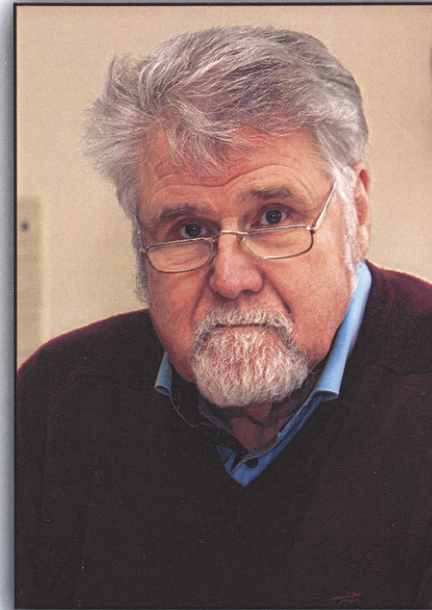
Sören Jansson

Håkan Geijer

Lars Thalberg

Kenneth Johansson

Ann Södergren

Unika Vingåkerspressen fick nytt hem

Efter ett oändligt antal år kom den äntligen i rörelse, den unika Vingåkerspressen. Här assisterar Sören Berglind medan Janne Larsson försiktigt bogserar ut rariteten i dagsljuset med hjälp av sin traktor.

Hur länge den stått och "skräpat" på Janne Larssons loge står nog skrivet i stjärnorna. Dock gjordes upptäckten att den mäktiga trädlådan gick under namnet Vingåkerspressen och var en sinnrik anordning för att pressa hö och halm. Nu har den dock fått ett nytt hem som kan ge den lite rättvisa, Sören Berglinds museum i Värmbol.

Pressen uppfanns av någon som gick under namnet Saltorpa-Johan och kom att tillverkas i en verkstad på Åsen i Vingåker av fabrikör Ekman. Priset var 450 kronor, vilket ansågs stå sig bra i konkurrensen med utländska pressar. Den salufördes av O. Petterssons Järnaffär på orten.

När Sören Berglind kom med sin lastbil och skulle hämta pressen och den med hjälp av Jannes traktor kom ut i ljuset visade det sig att den var i utmärkt skick. Till och med fungerade den handvevade pressningsanordningen efter årtionden i vila.

Något behov av elström fanns inte när det var dags att använda Vingåkerspressen. Såväl inmatning som komprimering till balar skedde med handkraft. Konkret fyllde man pressen med halm eller hö genom att öppna lucka.

Efter stängning handvevade manarna sedan upp upp golvet tills balen var lagom komprimerad. Sedan försågs den med järntråd för att hålla ihop. En detalj i sammanhanget är att måtten på balarna var anpassade efter järnvägsvagnars bredd. Efter sjösänkningen på Vingåkersslätten uppstod så stora odlingsarealer att mängden halm inte fick användning lokalt. I boken om Kjesäter, en gård som ägde det mesta av Vingåkersslätten, finns beskrivet att speciellt havrehalm "exporterades" till norr och söder. Under 1890 gick 80 ton på järnväg till Skåne, där det var foderbrist. Året efter skickades hela 104 ton till samma destination.

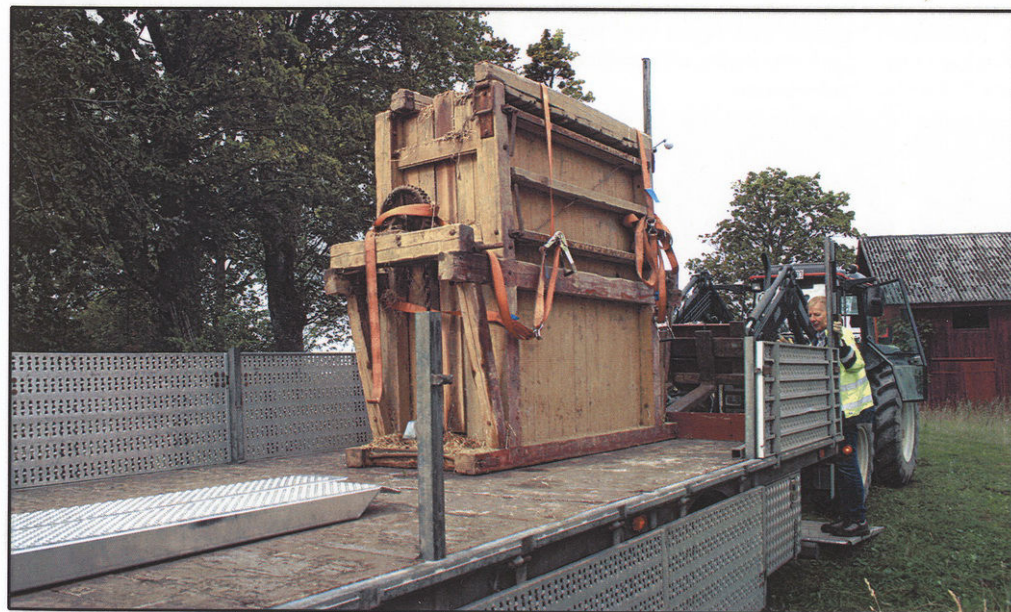
När pressen är tillverkad är okänt men med tanke på att den alltid stått på samma plats den sannolikt använts är det lätt att anta något årtal då pressad halm skickades med järnväg. Detta med tanke på att måtten är anpassade efter järnvägens behov.

Nu går den dock en ny vår till mötes och kan beskådas på Sörens museum. Det som en liten påminnelse om att mycket var nog bättre förr men inte allt. Sannolikt var det ett slitgöra att från löshalm skapa stabila balar.

Conny Toverland

Förberedelse inför det stora lyftet. Här konstateras också att pressen är i mycket gott skick. Till och med de mekaniska delarna är fortfarande möjliga att röra på trots den långa tiden inne på logen. Kvalitet!

Här börjar hämtresan. Snart är den på väg till Sören Berglinds museum i Katrineholm med möjlighet att visas inför intresserad publik. Och numera står den också där lite på en välförtjänt hedersplats.

Ljuva toner från tunga grejer

Det ryktas att jag skulle vara innehavare av lite tyngre grejer. Det äger sin riktighet och jag röker på, så snart tillfälle gives.

Upplevelsen saknar motstycke, dessutom går den att stänga av! Motorn är en 25 hästkrafters Målilla från 1930 talet. Målilla Mekaniska Verkstad tillverkade sin första tändkulemotor 1907. Det var en åtta hästkrafters liggande med öppen vev. Totalt tillverkade man cirka 8.000 motorer. I hela landet cirka 200.000 tändkulemotorer.

Första helgen i augusti arrangeras varje år Motorns dag i Målilla. Ett måste för den som gillar tändkulemotorer i mängder, traktorer, entreprenadmaskiner och lastbilar av äldre mått. Ett sågverk drivet av en 35 hästars Målillamotor förrevisas. Bara motorstarten är en upplevelse och gissa vad det smackar, när de grova stockarna ska delas. Småländskan får man på köpet!

Text: Göran Larsson Foto: Conny Toverland

Nu lämnar vi över stafettpippen

Två allvarliga män i en liten sorgprocess. Nu slutar vi med Kultiverat och kommer naturligtvis att sakna allt det roliga jobbet med tidningen.

Anden är stark men kroppen svag. Efter några mycket roliga år med föreningens lilla tidning har vi tagit beslutet att lämna över stafettpippen till nya och kanske yngre förmågor. Man ska sluta när man ligger på topp, sägs det. Nu gäller det inte riktigt oss utan vi känner oss lite utför. Kan det vara åldern?

Skadade från den mediala världen föddes idén att göra den här publikationen ett par gånger om året. Vid ett sent samtal med Janne Larsson drabbades han plötsligt av den Lidnerska knäppen och födde utan betänketid det geniala namnet Kultiverat. Ett ord mer flera bottnar.

Vi har haft väldigt roligt, träffat många trevliga människor, fått en del beröm men vi har också slitit en hel del. Även om Kultiverat är liten till sitt omgång krävs det mycket arbete innan den är i handen på sina läsare.

Nu får andra ta vid, antingen förvalta Kultiverat i sin nuvarande form eller hitta på något helt nytt och friskt. För vår del kanske vi vilar på våra lagrar eller hittar nya utmaningar. Det får framtiden utvisa.

Sune Jansson Conny Toverland

Program för våren och sommaren

Januari 2018

***Onsdagscafé** 31 januari kl 18:00 - 21:00 Katrineholms Nostalg & Traktor Museum, Värmbolsvägen, Katrineholm. Fika och traktorsnack. Obligatorisk anmälan senast tisdag kväll kl 18.00 till Sören Berglind tel 0705-959937.

Februari 2018

***Onsdagscafé** 28 februri kl 18:00 - 21:00 Sandvads sportstuga, Kilsmo. Fika och traktorsnack. Obligatorisk anmälan senast tisdag kväll kl 18.00 till Siw Andersson, tel 0766-454295 eller Kerstin Eriksson, tel 0761-080428.

Mars 2018

***Årsmöte** 4 mars kl 14:00 - 17:00 Årsmötet 2018 kommer att äga rum i Sandvads sportstuga. Det bjuds på smörgås och kaffe/te. Klockan 14 samlas vi för fika med därpå följande årsmötesförhandlingar.

***Onsdagscafé** 28 mars kl 18:00 - 21:00 Katrineholms Nostalg & Traktor Museum, Värmbolsvägen, Katrineholm. Fika och traktorsnack. Obligatorisk anmälan senast tisdag kväll kl 18.00 till Sören Berglind tel 0705-959937.

April 2018

***Onsdagscafé** 25 april kl 18:00 - 21:00 Sandvads sportstuga, Kilsmo. Fika och traktorsnack. Obligatorisk anmälan senast tisdag kväll kl 18.00 till Siw Andersson, tel 0766-454295 eller Kerstin Eriksson, tel 0761-080428.

Maj 2018

***Kornettgården** 26 maj kl 08:00 - 17:00
Föreningen kommer att anordna en resa till Kornettgården, Vreta Kloster och deras nostalgimuseum. Resdatum blir den 26 maj 2018. Titta gärna in på deras hemsida för att få reda på mer <http://www.kornettgarden.se/>.
Anmälan vill vi ha senast den 15 maj, anmäl er dock gärna innan dess till Siw Andersson

Alternativa Lucior

Den traditionella Lucian, vitklädd med ljus i hår, fick förhinder. Istället bjöds det på ett alternativ vid firandet i Sandvads sportstuga. Kerstin Eriksson och Siw Andersson, med gitarren, framförde bejublad underhållning och har sannolikt en framtid för sig när det gäller stämsång.

Foto: Sune Jansson

Hjelmarebygdens Veterantraktorförening

Ordförande: Kenneth Johansson 070-3882243
Vice ordförande: Börje Andersson 070-6313431
Sekreterare/red: Ann Södergren 0739-834849
Per Lardenäs, kassör 070-5474944
Ledamot: Claes Pettersson 070-2482855
Ledamot: Siw Andersson 0766-454295
Suppleant: Jan-Erik Larsson 0706-090370
Suppleant: Göran Åkesson 070-3112910
Redaktör: Conny Toverland 070-3296545
Layout/tryck Sune Jansson 073-9631161

Postadress:
c/o Lardenäs
Hansta 1
Berglundsstugan
643 91 Vingåker
PlusGiro 50 44 52-4

Om den svåra konsten att köpa en tågbiljett

Det skulle åkas tåg! Anledningen var ett vårdbesök i den kungliga huvudstaden. Med tanke på att stockholmare är mycket smartare än lantisar kändes det logiskt att söka sig dit för att få hjälp. Men AKB:s lilla uttalande för många år sedan kom på skam eftersom läkaren var från Litauen. Därtill både snygg och kompetent.

För att åka tåg krävs en biljett. Sådan köpes i normalfallet i samhällets station. Man talar om vart man ska åka genom gallret i rutan, lägger slanten i snurrn och när tågklararen snurrat tillbaka ligger både växel och en kartongbiljett där.

Numera kan man inte köpa en biljett, inte på stationen och inte heller i affären. I Pressbyrån saluför man bara månads- och årskort. Allt annat är indraget efter den första oktober 2017. Ett faktum som får den landsbygdsboende åldringen att fundera över huruvida järnvägsbolaget över huvud taget vill ha resenärer som bara vill åka en enda dag. Och i så fall varför saluför man pensionärsrabatter?

Jodå, jag kom i väg men inte av egen kraft. Tursamt nog har jag rådiga och kunniga barn. Man måste nämligen gå in på nätet för att bereda sig tillträde till järnvägsvagnarna. Sålunda kunde mellansonen med hjälp av dataapparaten leta sig fram till en illa marknadsförd dagbiljett som han sedan betalade med hjälp av sin smartphone via swish. Lätt som en plätt.

Nu var det bara så att skrivaren till min dator har packat ihop (sannolikt beroende på trasiga färgpatroner) så att tillverka en egen biljett lät sig inte göras. Med hjälp ett bokningsnummer kunde vi sedan åka in till Vingåker och hämta ut biljetten i en automat. En tunn krake med sådan där kvittotext som brukar försvinna efter bara några dagar om den får ligga framme. Därför stoppades den i ett kuvert och förvarades mörkt. - Här hade du ju kunnat köpa din biljett, sa sonen och pekade uppfordrande på biljettapparaten. Det är bara att göra så här och sedan stoppar du i betalkortet samt slår in koden.

- Aldrig, sa jag. Inte står jag väl mitt ute på en perong och viftar med mitt plastkort. Någon kan ju se koden och sedan kan man ju aldrig lita på att den fattiga järnvägen bara plockar åt sig så mycket resan kostar. Kontot hade ju kunnat bli tomt.

Gossen suckade uppgivet och gav sin åldrige fader en sorgsam blick.

Näväl, jag kom till den kungliga huvudstaden och även hem igen. Därtill åtminstone lite renoverad. Näväl, gossen hade ju lagt ut pengar för min resa så jag ville göra upp med honom. Ur fickan plockades ett antal hundralappar. Nu tittade återigen på mig med den sorgsamma blicken.

- Kontanter! Jag vill inte ha några kontanter, varvid han överförde skulden via datorn till rätt plånbok.

Vi lever i en ny tid!

Conny Toverland